

Az államgépezet fejlődése

1944. augusztus 23. – 1947. december 30.
között

1. Több mint száz évvel ezelőtt a szocialista forradalom és a burzsoá államgépezet viszonyára vonatkozóan Marx *Louis Bonaparte Brumaire 18-ája* című híres művében, az 1848–1849-es francia forradalom tapasztalatait összegezve, a következőket írta: „Ezt a gépezetet minden forradalmi átalakulás tökéletesítette, ahelyett hogy szétzúzta volna.“ Lenin szerint „ez a következtetés a leglényegesebb és legalapvetőbb a marxizmus államtanában“. Jóval később, *A Kommunista Párt Kiáltványához* írott, 1872 júniusában kelt előszavában Marx és Engels a párizsi kommun tanulságai alapján világosabban körülhatárolták a szóban forgó viszony lényegét: „A francia forradalomnak [...] legközelebb nem azt kell megkísérlnie, hogy — mint eddig tette — a bürokratikus-katonai gépezetet egyik kézből a másikba vigye át, hanem hogy azt szétzúzza [...] ez minden valóban népi forradalom előfeltétele a kontinensen.“

A szocialista forradalom emez alapvető kérdésének sikeres megoldása egyik legbeszédesebb bizonyítéka minden kommunista és munkáspárt alkotóképességének, hiszen a szocialista forradalom célkitűzéseinek valóra váltásáért harcoló néptömegek vezetésében bármely előre megírt recept dogmatikus szemléletet és gyakorlatot szül, és így óhatatlanul káros.

2. Hazánkban már a népi forradalom 1944. augusztus 23-tól 1947. december 30-ig tartó első szakaszában szükségszerűen felvetődött az államgépezet problémája. E kérdés megoldásában már ekkor számot kellett vetni a hazai fejlődés sajátos körülményeivel, amelyek abból adódtak, hogy — mint Nicolae Ceaușescu elvtárs mondotta a Nagy Nemzetgyűlés ünnepi ülészakán a felszabadulás 25. évfordulója alkalmából — „a fasiszmus ellen s a nemzeti felszabadulásért vívott küzdelem hamarosan széles körű társadalmi mozgalommá fejlődött, átfogva a társadalom fő forradalmi erőit, a munkásosztályt, a parasztságot, a széles néptömegeket, amelyek el voltak szánva arra, hogy véget vessenek a tőkés-földesúri kizsákmányolásnak és elnyomásnak, az idegen hatalmaktól való függésnek, és biztosítsák a román társadalom haladó irányban való fejlődését“.

Az államgépezet összefüggésében a népi forradalom első szakaszát lényegileg az határozta meg, hogy a polgári-földesúri államból ismert régi szervezeti formák — kezdve a monarchiától egészen a községig — továbbra is fennmaradtak, de ugyanakkor a forradalmi néptömegek kezdeményezésére erőteljes és nagyszabású intézkedések történtek e szervek belső tartalmának megváltoztatására mind személyi összetételük, mind tevékenységük szempontjából. Ezzel egyidejűleg, ott és akkor, ahol és amikor létrejöttek a megfelelő feltételek a tartalom és a forma bizonyos összhangjának megteremtésére, az államgépezet régi szerveit felszámolták, s helyettük új szerveket hívtak életre, melyek a továbbiak során természetesen mind tökéletesebb körvonalakat nyertek.

Mielőtt rátérnék a szóban forgó tárgykör szerintem legfontosabb kérdéseinek a konkrét elemzésére, szükségesnek tartok előrebocsátani két általános megjegyzést. Mindenekelőtt ki kell emelni azt, hogy a vizsgált szakaszban a forradalmi tevékenység egésze, a forradalmi és demokratikus erők kezdeményezte valamenynyli lépés olyan helyzetben bontakozott ki, amikor a kizsákmányoló elemek rendelkeztek a termelőeszközök fölötti tulajdonnal, sőt 1945. március 6-ig többségben voltak az ország kormányában. 1944. augusztus 23-a csupán a katonai-fasiszta diktatúra megdöntését jelentette, és nem a tőkés társadalom felszámolását Romániában. Ilyen körülmények között a szövetségesek problémája igen éles formában vetődött fel a kommunista párt előtt, amelynek nagy érdeme, hogy hozzáértéssel és eredményesen ki tudta használni a kizsákmányolókat, illetve politikai csoportosulásait között jelentkező érdekkülönbségeket, és így a forradalom pártjáról tudta állítani ezek kevésbé veszélyes elemeit. Ezzel lehetővé vált számára az, hogy a fő csapást a kizsákmányolókat és politikai pártjaikat legveszélyesebb elemei ellen összpontosítsa.

Második általános jellegű megjegyzésem *államunk formájára* vonatkozik. A szóban forgó kérdés nem csupán elméleti szempontból érdekes (ebben az összefüggésben megemlítem, hogy Románia 1946. november 19-ig alkotmányos monarchia volt, ezt követően alkotmányos-parlamentáris monarchia), hanem gyakorlati szempontból is, amennyiben a politikai hatalom tartalma és az állam formája közötti összhang egyike volt a forradalom sikerét biztosító elengedhetetlen feltételeknek.

A monarchikus államforma fenntartása népi forradalmunk egész itt vizsgált szakaszában korántsem jelentette azt, hogy pártunk lemondott republikánus álláspontjáról. Ellenkezőleg, éppen ebben az időszakban ment végbe a monarchia eltörléséhez szükséges feltételek megteremtése, ami szükségképpen kihatott magára az államgépezetre s mindazokra a lépésekre, amelyeket a párt kezdeményezett és szervezett az államgépezet átalakítása vonalán.

„1944. augusztus 23-tól az 1947-es esztendő végéig terjedő egész időszakot azok a nagy forradalmi harcok jellemzik, amelyek elvezettek a mélyreható társadalmi átalakulásokhoz, a nemzetiségek teljes jogegyenlőségét biztosító nemzetiségi politika alkalmazásához, a népi tömegek érdekeit szolgáló egész sor gazdasági és társadalmi reform megvalósításához” — állapítja meg pártunk programtervezete erről a történelmi szakasról teljes joggal.

3. Ismeretes, hogy a romániai jobboldali diktatúrák, de különösen a katonafasiszta diktatúra időszakában számos fasiszta típusú szervezet alakult. Ugyanakkor az államgépezetben olyan központi és helyi hatalmi szervek és szervezettek jöttek létre, amelyek a polgári és földesúri osztályok legreakciósabb elemeinek rendszerét szolgálták ki. Azokban az években az ország valóságos kaszárnyává, börtönné változott át.

Érthető, hogy a népi forradalom nem tűrhette el az olyan jellegű állam-szervezetet, amelyben — mint pártunk főtitkára mondotta már idézett beszédében — „az államapparátus reakciós, fasiszta elemek uralták, akik gátolták a demokratikus átalakulásokat, és szabotálták a Hitler-ellenes front támogatását”. Következésképp megfelelő intézkedéseket léptetett életbe: megszüntetett több minisztériumot és államtitkárságot (például a propagandaügyi minisztériumot, azt a hírhedt szervet, amelynek fő feladata volt a fasiszta ideológia beoltása a nép tudatába stb.); felszámolta az olyan fasiszta szervezeteket, mint a német népcsoport szervezete, melyet az Antonescu-féle rendszer hívott életre a romániai német származású lakosság kiváltságaként, olyan jogokat biztosítva számára, amelyeket a román néptől ugyanakkor megtagadott; megszüntette a Román Ifjúság Munkája szervezetet, a munkatáborok és -telepek kihasználását irányító kereskedelmi-közigazgatási szervezetet és másokat.

A jelzett intézkedések sorában különös jelentősége volt az 1947-es 286. számú törvényrendeletnek, amely kimondta: „az 1944. augusztus 23-án Románia területén létezett Hitler-barát, fasiszta típusú politikai, katonai vagy katonai jellegű szervezetek, valamint mindazok a szervezetek, amelyek az Egyesült Nemzetekkel szemben ellenséges propagandát fejtettek ki, feloszlhatnak és feloszlata maradnak.” És: „Tilos az ehhez hasonló szervezetek bármely formában történő újjászervezése.” Az említett előírások hatékonysága érdekében a törvény 3. és 4. cikkelye a jelzett szervezetek tevékenységének folytatását, újjászerveését, e szervezetek támogatását célzó bármely akcióit bűncselekménynek nyilvánított, és szigorú büntetést írt elő rájuk.

Tekintettel arra, hogy 1944. augusztus 23-a után a kérdéses szervezetek ellen közigazgatási úton már számos intézkedést foganatosítottak, amelyek érvényt szereztek egyrészt a román nép antifasiszta magatartásának, másrészt Románia és a szövetséges hatalmak között 1944. szeptemberében aláírt fegyverszüneti egyezmény előírásainak, az említett törvény 1. cikkelye leszögezte a szóban forgó szervezetek felszámolását célzó közigazgatási intézkedések ratifikálását.

4. Helyi szinten az államgépezetnek a reakció kezéből történő kiragadása *közvetlenül* 1944. augusztus 23-a után megkezdődött. Véleményem szerint ez a tény magától értetődő, különösen ha figyelembe vesszük, hogy egyfelől ez a gépezet közvetlen kapcsolatban állott a tömegekkel, amennyiben a nép közvetlenül a községi bíró, a jegyző és a csendőrmagatartásán keresztül érzekelte a tőkés-földesúri államgépezet elnyomó funkcióját. Másrészt azt is szem előtt kell tartani, hogy a reakciós, fasiszta elemek uralta helyi hatalmi gépezet a reakciós többségű kormány rendeleteinek végrehajtása során szembefordult azzal az objektív folyamat-tal, amely a nép antifasiszta harcát hazánk történetében méreteiben és mélységében páratlan társadalmi forradalomná alakította át, olyan forradalomná, amelynek nemcsak az volt a feladata, hogy megoldja a román társadalom néhány

égető kérdését, hanem hogy gyökeresen megváltoztassa magát a társadalmi-politikai rendszert.

1945. március 6-ig a népünk által kezdeményezett és a reakciós többségű kormányok akarata ellenére végrehajtott nagyszabású lépések (a város- és megyeházák megostromlása), amelyek a megyék és községek többségében a reakciós polgármesterek és megyefőnökök elűzését és a területi-közigazgatási egységek élére a dolgozó nép, a forradalmi, demokratikus erők sorából származó polgármesterek és megyefőnökök beiktatását eredményezték, lényegesen hozzájárultak a hatalomgyakorlás szférájának leszűkítéséhez, az akkori kormányok és politikájuk bukásához.

Ezek az akciók éles osztálycsaták jegyében zajlottak le. A reakció fegyvert használt a felfegyverzetlen emberek ellen, és az utcák kövezetét ismét a nép vére áztatta.

A történelmi igazsággal teljes összhangban, a pártdokumentumok gyakran kiemelik azt a tényt, hogy e szakasz forradalmi folyamatát, kommunista pártunk alkotó tevékenységének eredményeként, többek között éppen az jellemezte, hogy a forradalmi nép utcai megmozdulásai és az 1945. március 6-ig egymást felváltó három, reakciós többségű kormány keretében a kommunisták vezette demokratikus és forradalmi erők által kezdeményezett intézkedések teljes összhangban állottak egymással. Így például e kormányok reakciós elemeinek tiltakozására az ellen, hogy a néptömegek — szerintük törvénytelenül — leváltják a régi polgármestereket és megyefőnököket, a Román Kommunista Párt képviselői így válaszoltak: „a megyefőnökök leváltása ugyanazon törvény alapján történik, mint az 1944. augusztus 23-i fegyveres felkelés végrehajtása.”

A széles demokratikus összefogáson alapuló kormány uralomra jutása után a korábban kibontakozott folyamat tovább mélyült, s az állam több intézkedést hozott e folyamat támogatására: a forradalmi nép által beiktatott megyefőnökök és polgármesterek helyzetét törvényesítette, a közigazgatási törvényt módosította, megszüntette formális és merev jellegét, s megkönnyítette a tömegek forradalmi kezdeményezéseit. 1945 márciusában kelt az a rendelkezés, amely kimondta, hogy megyefőnöknek ki lehet nevezni olyan, 31 évet betöltött egyetemi diplomásokat is, akik a közéleti tevékenységben kitűntek, és hogy fokozat nélküli megyefőnököket is be lehet iktatni; 1947 áprilisában megalakultak a községek és megyék ideiglenes bizottságai; és e két időpont között számos más intézkedés történt a népi demokratikus rendszer államgépezetének a fasizmus elemeitől való megtisztítása és demokratizálása érdekében. (Emlékeztetnem kell például arra, hogy egy 1946-ban hozott rendelkezés megtiltotta mindazoknak polgármesterré való kinevezését, akik „községi bírói vagy polgármesteri tisztséget töltöttek be 1940. szeptember 6. és 1944. augusztus 23. között.”)

5. A tárgyalásra került probléma kimerítő ismertetésének igénye nélkül, csupán néhány — megítélésem szerint különösen jelentős — aspektus bemutatására szorítkozom azzal a céllal, hogy ez úton is kiemeljem pártunk alkotóképeségét, politikájának helyességét a javasolt és foganatosított intézkedések terén, szem előtt tartva, hogy e szakaszban még nem kerülhetett napirendre a régi államgépezet felszámolásának (szétzúzásának) a kérdése.

A monarchiával kapcsolatban annyit kell megjegyezni, hogy a részben visszaállított 1866-os alkotmány rendelkezései továbbra is érvényben maradtak. Az uralkodó előjogai közül kettőt érdemes megemlíteni, mint olyanokat, amelyek a népi forradalom körülményei között nem érvényesülhettek ugyanúgy, mint régen, s mint ahogy a reakciós elemek óhajtották, akik nagy reményeket fűztek a királyi tevékenységéhez. Ezek az előjogok most már csak úgy érvényesülhettek, ahogyan a forradalmi nép — „őfelsége, a nép” — érdekei kívánták. Az egyik ilyen jog a királynak az a joga, amelynek értelmében kinevezhette és visszahívhatta a minisztereket. Természetesen, ami a miniszterek visszahívását illeti, a király mindenképpen hajlott volna arra, hogy éljen alkotmányos jogával a széles demokratikus összefogáson alapuló kormányhoz való viszonyában (a „királyi sztrájk” nyilvánvalóan igazolta is ezt), de nem volt rá lehetősége. A forradalmi nép, amely döntő szerepet játszott Rădescu tábornoknak a kormány éléről történt eltávolításában, s meghatározta a harmadik és egyben utolsó reakciós többségű kormány bukását, sohasem tűrte volna, hogy az általa hatalomra emelt és az őt képviselő, széles demokratikus összefogáson alapuló kormánnyal szemben ezt az alkotmányos rendelkezést bárki is alkalmazza. A király másik említett joga az volt, hogy feloszlathatta a parlamentet, és új választásokat írhatott ki. A demokratikus erőknek az 1946. november 19-i parlamenti választásokon aratott döntő győzelme után a reakciós elemek azt tanácsolták a királynak, hogy éljen e jogával,

ám a király nem mert a sugalmazásukra hallgatni. A nép kész volt arra, hogy megvédje az ország történetének első demokratikus parlamentjét.

Népi forradalmunk első szakaszában az államgépezet rendszerében a parlament intézménye tulajdonképpen csak 1946. november 19. után kaphatott helyet. A parlament újjászervezését már az 1944. augusztus 31-én kelt, 1626. számú törvényrendelet kimondotta, egyszersmind elrendelte az 1866-os alkotmány visszaállítását minden későbbi módosításával együtt. E törvényerejű rendeletben többek között ez áll: „A Minisztertanács határozata alapján kiadott rendelkezés megszervezi majd a Nemzeti Képviselőket.” A kérdés konkrétan a Román Kommunista Párt 1945. októberi országos értekezletén vetődött fel, a Központi Bizottság 1946. januári plenáris ülésén pedig kidolgozták a párt általános taktikáját a parlamenti választásokon, amely a reakció teljes szétzúzását volt hivatott megvalósítani.

A Román Kommunista Párt és a demokratikus erők felfogásában a parlament intézményének újjászervezése korántsem jelentette valamiféle, szerkezetében, összetételében és működésében burzsoá jellegű parlament megteremtését. Ellenkezőleg, a feladat éppen az volt, hogy olyan új képviselői szervezet hozzanak létre, amely kifejezze a nép akaratát, és a nép érdekeinek szolgálatában álljon. Egy ilyen jellegű szerv életre hívása érdekében a párt szükségesnek látta a választási reform végrehajtását. Így jött létre a ténylegesen demokratikus választási rendszer, amely az általános, egyenlő, közvetlen és titkos szavazáson, valamint a mandátumok arányos elosztásán alapult, s amely megszüntette a régi választási rendszer számos — nem, faj, vallás, nemzetiség, írni-olvasni tudás stb. szerinti — megkülönböztetését. Ez a reform biztosította az új parlament egykamarás rendszer alapján történő megszervezését, kimondva a Szenátus megszüntetését (a 2218. és a 2219. számú, 1946 júliusában kelt törvényerejű rendeletek).

Az új választási rendszer alapján — olyan rendszerről volt szó, amelyen azelőtt Románia történetében nem volt ismeretes — az urnáknál 1946. november 19-én megjelent 6 934 585 állampolgár megválasztotta Románia történetének első demokratikus parlamentjét. Mint Nicolae Ceaușescu elvtárs megállapítja: „Már az 1946. novemberi választások ékesszólóan bizonyították a reakciós politika kudarcát, a nép nagy többsége — a szavazók több mint 70 százaléka — demokratikus módon kifejezte bizalmát a kommunista pártban és a velük együttműködő erőkben.”

A kormány megszervezésére vonatkozóan számos intézkedés történt mind 1945. március 6. előtt, mind ezt követően. Az előbbieket főleg a fasiszta maradványoktól való megtisztítást és a demokratizálást szolgálták, az utóbbiak célja a kormány megszervezésének tökéletesítése lett.

1945. március 6-ig számos, a jobboldali diktatúrák idején létrehozott minisztériumot, államtitkárságot és más központi szervezet szüntettek meg. Ezzel egyidejűleg több új minisztériumot hoztak létre, a forradalmi folyamat követelményeinek megfelelően, amelyek kifejezésre juttatták a román nép új — demokratikus — irányvonalát (Munkaügyi Minisztérium, Szövetkezetiügyi Minisztérium, Társadalombiztosításiügyi Minisztérium, a Nemzeti Kisebbségek Minisztériuma stb.).

1945. március 6. után az államigazgatás központi szervének számos alapösszetevője mélyreható szervezeti átalakuláson ment keresztül. Beszédesen példázza ezt a Nemzetgazdasági Minisztérium átalakulása Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériummá, amelynek élére az 1946. november 19-i parlamenti választások után a Román Kommunista Párt egyik képviselője került Gh. Gheorghiu-Dej, a párt akkori főtitkára személyében. Ugyanakkor a népi demokratikus állam sajátos tevékenységéből adódó szükségleteknek megfelelően számos központi és helyi szervezet hoztak létre, amelyeknek az volt a legfőbb feladatuk, hogy biztosítsák a termelés nyilvántartását, ellenőrzését és bizonyos mértékű irányítását. 1945-ben létrejött a Nemzetgazdaság Legfelsőbb Tanácsa, azzal a céllal, hogy ellássa a kormány gazdaságpolitikája tervezésének, egybehangolásának és alkalmazásának feladatát, 1946-ban pedig megalakultak az ún. „REAZIM”-ek. Persze, az 1946-os év eseményeiből nem szabad kifelejteni a Román Nemzeti Bank 1947. január 1-i hatállyal életbe lépett államosítását sem, amely nagy fontosságú intézkedést jelentett a népi forradalom felfelé ivelő útján.

Az 1947. év folyamán hozott gazdasági intézkedések sorában központi helyet foglal el az ipari hivatalok létrehozása a 189. számú törvény alapján, valamint a gazdasági helyreállítás és a pénzügyi megszüldítés bizottságának életre hívása a 248. számú törvénnyel. Ez utóbbi bizottság teljes jogkört kapott arra, hogy „kidolgozza, elrendelje, megszervezze és ellenőrizze mindazokat az intézkedéseket, amelyek a gazdasági helyreállítás és pénzügyi megszüldítés programjának teljesítéséhez elengedhetetlenül szükségesek”. Ezt a programot a pénzügyreformmal kapcsolatos, 287. számú törvénnyel léptették életbe.

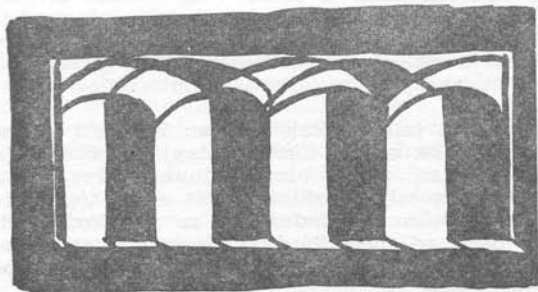
Aligha szorul bizonyításra, hogy a felsoroltakon kívül más tevékenységi területeken is jelentős szervezési és átszervezési intézkedések történtek, amelyek a forradalmi folyamat szükségleteiből fakadtak, és a népi forradalom fejlődésirányának követelményeit fejezték ki. Országunk hadserege ugyancsak átment ezen a folyamaton — kezdve a „Tudor Vladimirescu” és „Horea, Cloșca și Crișan” önkéntes hadosztályoknak 1945-ben a román hadsereg kötelékeibe történt beolvadásától egészen az 1947-es 205. és 206. számú törvényekig, amelyek alapján átszervezték mind a tulajdonképpeni hadsereget, mind az illetékes minisztériumot, majd a csendőrséget, a határőrséget stb.

Az igazságszolgáltatás terén hasonló folyamat ment végbe. 1945 és 1947 e tekintetben is két fontos határkö. Az első évből ki kell emelnünk a háborús bűnösök és a háborús nyereszkedők felkutatását, törvény elé állítását és elítélését kimondó törvényeket. Ennek kapcsán új, addig nem ismert szervek jöttek létre mind a vizsgálat és a vádemelés (közvádlok), mind pedig a bíraskodás területén (különleges törvényszékek, később néptörvényszékek). Ami a második év fontos eseménye: az 1947 decemberében életbe léptetett igazságügyi reform. A két dátum határolta időszakot a szóban forgó területen éppen az jellemzi, hogy számos intézkedést hoztak az igazságügy demokratizálásáért, azért, hogy az igazságszolgáltatást közelebb hozzák a néphez.

Hangsúlyoznom kell, hogy a népi forradalmunk első szakaszában foganatosított intézkedések nemcsak az adott történelmi mozzanat szükségleteit fejezték ki, hanem egyszersmind túl is mutattak e szakaszon: előkészítették a talajt az eljövendő forradalmi lépésekhez a szocialista forradalom folyamatában, megteremtették a feltételeket a régi államgépezet szétzúzásához és a szocialista államgépezet megteremtéséhez.

6. Mielőtt pontot tennék e vázlatos elemzés végére, szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a vizsgált időszakban az egész államgépezetet mélyreható tisztogatási folyamatnak vetették alá. Ez a folyamat már 1944 szeptemberében elkezdődött, amikor törvényekben határozták meg az alapelveket, majd később ezeket konkrét intézkedések formájában a különböző tevékenységi területeknek megfelelően továbbfejlesztették. Ezek az intézkedések elsősorban olyan területekre vonatkoztak, mint az ügyvédi testület, a sajtó, az építések, gyógyszerészek stb. szervezetei. Itt ugyanis a reakciós elemek számaránya nagyobb volt, s így népi forradalmunkra nézve jóval nagyobb veszélyt jelentettek.

7. Írásom jellege és mérete nem tette lehetővé a vizsgált téma kimerítő igényű tárgyalását, annál kevésbé, mivel az Románia jelenkori történetének egyik nagyon fontos és tartalmában rendkívül sűrített fejezetéhez tartozik (e fejezet egyébként, megítélésem szerint, monografikus feldolgozást igényel és érdemel). A vázlatos elemzés mégis önként kínálja azt a módfelett értékes következtetést, hogy népi forradalmunk első szakaszának az itt vizsgált területeken elért sikerei, amelyek egyszersmind társadalompolitikai hídverést jelentettek a szocialista forradalomhoz és annak megvalósításaihoz, annak a körülménynek tulajdoníthatók, hogy a Román Kommunista Párt már e szakaszban kivívta magának a forradalmi folyamat vitathatatlan vezető erejének szerepét, továbbá annak, hogy az általa kezdeményezett intézkedések révén meggyőzően bizonyosságot tett alkotóképességéről a marxizmus—leninizmus általános érvényű igazságainak alkalmazásában hazánk sajátos viszonyai között. Mindezek eredményeként pártunk — amint Nicolae Ceaușescu elvtárs mondotta a demokratikus kormány beiktatásának 25. évfordulója alkalmából tartott ünnepi gyűlésen — „új módszerekkel és harci formákkal, a társadalom szocialista átalakítása által felvetett nagy problémák új megoldásával gyarapította a marxizmus—leninizmus elméletének és gyakorlatának tárházát“.

A filozófia mint művészet

„Baconnél, mint első megteremtőjénél, a materializmus naiv módon még mindenoldalú fejlődés csíráit rejtje magában. Az anyag költőien érzéki ragyogásában rávevett az egész emberre. [...] Továbbfejlődésében a materializmus egyoldalúvá válik. Hobbes a baconi materializmus rendszerebefoglalója. Az érzékiség elveszti virágját, és a geometér elvont érzékiségévé válik.“

Vajon ezt az antinomikus értékelést, amellyel a marxizmus megalapítói *A szent családban* a modern civilizáció két jeles bölcsejét illetik, nem lehetne-e kiterjeszteni a modern filozófiák és filozofálások „egyoldalú” és „mindenoldalú”, absztrakt-geometrikus és érzéki-poétikus változatainak átfogóbb ellentétezésévé? És — ennek a lehetséges műveletnek a fényében — vajon nincs-e jogunk újratárgyalni az elmúlt századok filozófiáinak szigorú-tudományos és játékos-költői alkotóelemei között fennálló variációs viszonyt, különös tekintettel az újabb idők vezető filozófusainak totalizáló törekvéseibe foglalt művésziesség fokára?

Ahhoz, hogy valamelyest megközelíthessük a helyes választ, a vizsgált tárgy specifikumához kellene igazítanunk a vizsgálat módszertanát. Még ha zárójelbe utaljuk is ezúttal a tanulmányozott tárgyak különböző csoportjainak hasonlóságait és eltéréseit, s kizárólag kutatásunk módozataira és eredményeire összpontosítunk, korántsem érdektelen megállapításokra juthatunk. Ha elfogadjuk is a filozófia tárgyainak „tudományos lényegét” (mely premisszaként ugyancsak rugalmas természetű), ebből még nem következik automatikusan annak a lehetetlensége, hogy bevonjuk a megismerő és építő eljárás folyamatába a „művészi fenomenalitás”-t. Jelezni kívánom tehát, hogy a tudomány sem képes tartalmait pusztán „tudományos úton” kifejezni, mint ahogy a művészet sem közelíthető meg kizárólag „művészi” kifejtésben: tárgy és módszertan közötti „vonzások és választások” kölcsönössége valóságos ugyan, de nem totális! S jóllehet századunkban szaporodik a művészetet tudományosan elemző eljárások száma (egészen a matematizált szemantikai, strukturális, informacionális, kibernetikus változatokig), miért ne gyarapodhatnának a tudományos megismerésnek és kifejtésnek megfelelő művészi (vagy részben és bizonyos fokig művészi) eljárások?

Az autentikus bölcselet elképzelhetetlen totalizálás nélkül. De van-e, vagy nincs beleszólása a művésziességnek ebbe a totalításra törekvő erőfeszítésbe? És ha van, milyen mértékű lehet a marxista filozófia esetében?

Ne ragadtassuk el magunkat a pártoskodó kizárólagosságtól, amely könnyen fajulhat üres gesztikulálássá. A személyes rokonszenv ez esetben nem elégséges, sőt egyenesen megfoszthat tisztánlátásunktól a tényleges helyzet felismerésében. Holott a tisztánlátás éppen arra kötelez, hogy őszintén feltárjuk — mintegy tudatosan gátat emelve vágyaink elé — azokat az évszázados, ha nem éppen évezredes kötelékeket, amelyek a materializmust egyfajta „tudományos filozófiá”-val, az idealizmust viszont egy jellegzetesen „művészi filozófiá”-val fűzik össze. Az utóbbi lezármaság láncolatából figyelmünket — a lehetséges felsorolás jóval tágabb köréből válogatva — Platon vagy Pascal, Kierkegaard vagy Nietzsche ragadja meg. Voltaképpen az „antihégeliánus” Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche éles polemikussága egyben a „művésziesség” vitája azzal a tudományos objektivitással, amelyet Hegel mint rendszere szubsztanciális járulékat tételezi *A szellem fenomenológiája* első lapjain. Másfelől kétségtelen, hogy Marx és a marxizmus nem véletlenül ered éppen a klasszikus német filozófiából, elsősorban Kantból és Hegelből, mégpedig nem utolsósorban e filozófia illuminista-racionalista-tudományos tájékozódásából következően, beleértve a kutatás és kifejtés előnyben részesített módozatait.

Ezen a ponton különbséget tennék (mint minden megkülönböztetés, ez is operatív és relatív) a filozófus és a filozófia „művésziességének” kétféle jelentése között. Beszélhetünk egyfelől a filozófiai fejtegetés bármely részletének *stricto sensu* művésziességéről, a kifejtés helyhez kötött formájáról, s ebben a jelentésben a filozófus művészsé válik, vagy azzá válhat, a fogalom közvetlen értelme szerint. Másfelől nem zárhatjuk ki a fogalom teljesebb, bár közvetetebb értelmezését sem, amely benne foglaltatik az építkezés szervesen összefüggő és magában kielégítő